

رابطه سرشت انسان و مسئولیت اخلاقی

از دیدگاه ملاصدرا

محمد حسین زاده*، استادیار مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

اعظم قاسمی، استادیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

محسن جوادی، استاد دانشگاه قم

هادی وکیلی، استادیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

چکیده

قواعد حکمت متعالیه و همچنین مشاهدات تجربی بیان میکنند که انسانها در سرشت اولیه با یکدیگر متفاوتند و همین، سبب تفاوت در اراده‌ها و افعال ارادی انسانها میشود. این مقاله به بررسی دیدگاه ملاصدرا درباره تأثیر سرشت انسان بر افعال اختیاری میپردازد و نقش سرشت انسان را در مسئولیت‌پذیری بررسی میکند. شکلگیری سرشت انسان در فلسفه ملاصدرا با مکاتب فلسفی دیگر متفاوت است؛ در حکمت متعالیه، سرشت انسان برآمده از حیثیت مادی نفس میباشد و اختلاف سرشت انسانها، از اختلاف مواد جسمانی نشئت میگیرد. ضمیمه شدن این امر به رابطه ضروری علت و معلول موجب شده تا مسئولیت اخلاقی در فلسفه او قابل تبیین نباشد. این مسئله، حکمت عملی صدرایی را با چالشهایی روبرو میکند که مهمترین آنها، چالش در تبیین نظام تکلیف و جزاست.

کلیدواژگان

مسئولیت اخلاقی

سرشت انسان

امکان بدیل

حدوث جسمانی نفس

ملاصدرا

نظام تکلیف و جزا

مقدمه

مباحث حکمت عملی، حول محور «افعال اختیاری انسان» شکل گرفته است و از اینرو تبیین صحیح فعالیتهای ارادی انسان و خاستگاه آن، در تعیین مناسبات عملی انسان نقش مهمی ایفا میکند. یکی از عوامل تأثیرگذار در رفتار انسان، سرشتی است که خود انسان در شکلگیری آن نقشی نداشته است. از مهمترین مسائلی که امروزه ذهن بشر را بخود مشغول داشته اینست که دخالت این سرشت در خلیات انسان و بروز رفتارهای فردی – اجتماعی او چه میزان است؟ تفاوت سرشت انسانها، چه نقشی در مسئولیت اخلاقی آنها دارد؟ پاسخ به این مسائل در طرح‌ریزی نظام اخلاقی، سیاسی و حقوقی نقشی تعیین کننده دارد اما در عین حال، در فلسفه اسلامی کمتر مورد کنکاش قرار گرفته است و تا آنجا که نگارنده تتبع نموده است، اثر قابل توجهی در این زمینه یافت نمیشود. در این مقاله سعی داریم تا دیدگاه صدرالمآلهین را درباره پرسشهای فوق بررسی کنیم و برخی از نتایج دیدگاه او را در نظام پاداش و کیفر بیان نماییم.

(نویسنده مسئول) *Email: phsadra@gmail.com

تاریخ تأیید: ۹۵/۶/۱۶

تاریخ دریافت: ۹۵/۴/۲۸

– این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده مسئول است.